

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№10

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 227 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-oktyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

QAYTA TIKLANUVCHI YASHIL ENERGIYA: BARCHA UCHUN MUHIM MASALA.....	13
Muxiddin Kalonov	
MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR: IQTISODIY MOHIYATI, QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHI.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAVDO KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STATISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	24
Sabirova Oysuluv Shonazarovna	
KORXONANING MEBEL MAXSULOTLARI BOZORIDAGI O'RNINI KENGAYTIRISH USULLARI	30
Musayeva Shoirazimovna	
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA KO'RSATKICHLARI TIZIMINING FUNKSIONAL JIHATI.....	35
Alabayev Sobitxon	
MAMLAKATIMIZDA MAHSULOTLARNING MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI.....	40
Zakirov Ansabxon Akaidinovich	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	48
Саидахмедова Аида Мирзаевна	
KORXONALAR FAOLIYATIDA DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNI BOSHQARISH	55
Mirzayev Ozod Furkatovich	
AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL.....	59
Qodirov Farrux Ergash o'g'li	
BUDJET RESURSLARI SHAKLLANISHIDA HUDUDNING SOLIQ SALOHİYATINI OSHIRISH VA MOLIYAVIY BARQARORLIK.....	64
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY RIVOJLANISHI TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR.....	69
Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА	73
Минутдинова Лилия Тагировна, Машарипов Озод Алимович	
ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО	78
Абдужалилова Дилноз Абдусаттаровна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA SMART TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI	84
Sobirjonov Muxiddin Toxirjon o'g'li	
TO'LOVGA QOBILIYATSIZLIK HOLATIDAGI KORXONALARDA TUGATISH BALANSINI TUZISH.....	90
Nabiyev Gofurjon Nosirjon o'g'li	
O'ZBEKISTON SANOATINING "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TAYOTGANLIGI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR	96
Habibullayev Oybek Asliddin o'g'li	
YASHIL IQTISODIYOT KONTSEPTSIYASINING EVOLYUTSIYASI VA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	102
Allayarov Suxrob Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI CHET EL INVESTITSIYALARINING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI	107
Raxmatov Adxam Itolmasovich, Boynazarova Matluba Xatamovna	

HUDUDIY IJTIMOY TENGLIK VA QASHSHOQLIKNI YUMSHATISHDA MEHNAT RESURLARI OMILLARI.....	114
Durumov Temur G'olibovich	
TRANSPORT TARMOG'I VA MILLIY IQTISODIYOTNING ASOSIY TARMOQLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI MODELASHTIRISH (SURXANDARYO VILOYATI MISOLIDA)	121
Turayev Baxtiyor Ergashevich, Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li	
РОЛЬ ЭНЕРГЕТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ УСТОЙЧИВОГО РОСТА ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Нигматуллаева Гулчехра Нуруллаевна	
O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI VA UNDA SIFAT MENEJMENTINING ROLI.....	139
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILARGA SOLIQ SOLISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	145
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TURIZM INDUSTRIYASIDA INNOVATSION BIZNES-MODELLAR.....	151
Shaxinabonu Choriyeva	
AVTOTRANSPORT – EKSPEDITSIYA XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING KONTSEPSIYASI	157
Ergasheva Mukhabbat Abdusamatovna	
“YASHIL” ENERGIYA ISHLAB CHIQUVCHI KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	163
Toshtemirov To'liqin Toirjonovich	
DAVLAT IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING ROLI VA UNI KUCHAYTIRISH MEKANIZMLARI.....	166
O. Nurmuradov	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI	171
Meyliqulov Shaxboz Xolmamat o'g'li	
СВЯЗНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	176
Ташматов Гайрат Ровшанович, Содиков Авазбек Мадаминович	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI TURIZM SOHASINI RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	183
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH TENDENSIYASI.....	187
Saidrahmatova Zuhaxon Saidazim qizi	
O'ZBEKISTON KONCHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI BOSHQARISH VA INNOVATSION XAVFLARNI KAMAYTIRISH STRATEGIYALARI	192
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'ZBEKISTONDA QULAY INVESTITSIYA MUHITINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI.....	196
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARIDA XOMASHYO TA'MINOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	201
Zakirov Abduazim Abdurashidovich	
НОВЫЙ ЭТАП ПРИМЕНЕНИЯ РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	206
Махкамов Ибраим	
O'ZBEKISTONDA SUG'URTA BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI.....	213
Kushmuradov Oman, Ismoilov Sherzod Ismoil o'g'li	
GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY IQTISODIYOT NAZARIYASI.....	217
Mo'yidinov Xurshidbek Abdullayevich	
DORIVOR O'SIMLIKLARNI QAYTA ISHLASHNING HOZIRGI HOLATI VA MUAMMOLARI	221
Usmonov Mirg'ulom Xoshim o'g'li	

с тем, инструменты цифровой экономики — умное сельское хозяйство, цифровые двойники, искусственный интеллект в биотехнологиях и мобильные финансовые сервисы — предлагают перспективные решения для оптимизации производства, повышения прозрачности и укрепления конкурентоспособности. Данное исследование рассматривает текущее состояние переработки лекарственных растений, выявляет существующие проблемы и подчёркивает возможности устойчивого развития через цифровую трансформацию.

Ключевые слова: Лекарственные растения, перерабатывающая промышленность, цифровая экономика, устойчивость, цепочка поставок, умное сельское хозяйство, биотехнология, мировая торговля.

KIRISH

Dorivor o'simliklar uzoq vaqtdan beri an'anaviy va zamonaviy sog'liqni saqlash tizimlari uchun muhim resurs sifatida tan olingan. Butunjahon miqyosida o'simlikka asoslangan dorilar, nutratsevtiklar, kosmetika vositalari va funksional oziq-ovqatlarga bo'lgan talab doimiy ravishda ortib bormoqda, bu esa dorivor o'simliklarni qayta ishlashni sog'liqni saqlash, iqtisodiy o'sish va bandlikka hissa qo'shadigan strategik soha sifatida muhimligini ko'rsatadi. Dorivor o'simliklarni samarali qayta ishlash biofaol birikmalarni saqlab qolish, yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish va yetishtirishdan oxirgi iste'molchigacha bo'lgan ta'minot zanjirini optimallashtirishni ta'minlaydi.

Potentsialiga qaramay, dorivor o'simliklarni qayta ishlash sanoati turli qiyinchiliklarga duch keladi. Ko'plab mintaqalarda eskirgan texnologiyalar, bo'linib ketgan ta'minot zanjirlari va yetarli infratuzilmaning yo'qligi xomashyoni yuqori qiymatli mahsulotlarga samarali aylantirishni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, standartizatsiyaning yo'qligi, zamonaviy uskunalarga cheklangan kirish, investitsiyalarning yetishmasligi va fermerlardan qayta ishlovchilarga va eksportyorlarga bo'lgan manfaatdor tomonlarning zaif integratsiyasi sanoatning o'sishini cheklaydi. GMP (Good Manufacturing Practice) va ISO kabi xalqaro sifat standartlariga rioya qilish ko'pincha bir xilda amalga oshirilmaydi, bu esa global bozorlarga kirishni cheklaydi.

Shu bois, dorivor o'simliklarni qayta ishlashning hozirgi holati imkoniyatlar va cheklovlarining aralashmasini aks ettiradi. Ba'zi davlatlar va korxonalar zamonaviy texnologiyalar, standartlashtirilgan yetishtirish va sifat nazorati tizimlarini muvaffaqiyatli joriy qilgan bo'lsa-da, ko'pchilik qayta ishlash operatsiyalari an'anaviy, kichik hajmli va iqtisodiy jihatdan samarali emas. Mavjud bo'shliqlar va to'siqlarni tushunish mahsulodollikni oshirish, barqarorlikni ta'minlash va mahalliy hamda xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni kuchaytirish strategiyalarini ishlab chiqishda muhimdir. Ushbu tadqiqot dorivor o'simliklarni qayta ishlashning hozirgi holatini keng qamrovli ko'rib chiqish, sohaga ta'sir qilayotgan asosiy muammolarni aniqlash va texnologik, tashkiliy va iqtisodiy yaxshilanishlar talab qilinadigan sohalarni belgilashni maqsad qilgan. Ushbu masalalarni hal qilish orqali manfaatdor tomonlar sog'liqni saqlash, iqtisodiy rivojlanish va global savdoga hissa qo'shadigan barqaror va samarali dorivor o'simliklar sanoatini rivojlantira oladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Dorivor o'simliklar va ularni qayta ishlash masalasi xalqaro hamjamiyatda ham, milliy miqyosda ham keng tadqiq qilingan yo'nalishlardan biridir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO), BMTning oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO), shuningdek, Xalqaro tabiatni muhofaza qilish ittifoqi (IUCN) dorivor o'simliklarning bioxilma-xilligini saqlash, ularni barqaror qayta ishlash va xalqaro savdo tizimida sifat nazoratini yo'lga qo'yish borasida keng ko'lamli ilmiy-tadqiqot ishlarini olib bormoqda.

Xitoy, Hindiston, Janubiy Koreya va Germaniya kabi mamlakatlarda dorivor o'simliklarni qayta ishlashning zamonaviy texnologiyalarini joriy etish, xalq tabobati tajribasini ilmiy asoslash va farmatsevtika sanoatiga integratsiya qilish bo'yicha ko'plab ilmiy maktablar shakllangan. Masalan, Xitoyda "an'anaviy xitoy tabobati" konsepsiyasi asosida dorivor o'simliklarni qayta ishlash va ularni xalqaro bozorlarga chiqarish mexanizmlari chuqur o'rganilgan. Hindistonda esa "Ayurveda" an'analari asosida dorivor o'simliklarni sanoat darajasida qayta ishlash va eksport salohiyatini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy izlanishlar olib borilgan.

Rivojlangan davlatlarda dorivor o'simliklarni qayta ishlash sohasida GMP (Good Manufacturing Practice), ISO va boshqa xalqaro sifat standartlarini joriy etish bo'yicha tadqiqotlar ustuvor yo'nalish hisoblanadi. Bundan tashqari, so'nggi yillarda raqamli texnologiyalar—"aqlli dehqonchilik", "raqamli egizaklar", IoT sensorlari va sun'iy intellekt yordamida dorivor o'simliklarni yetishtirish hamda qayta ishlashni optimallashtirish bo'yicha ilmiy ishlanmalar faol rivojlanmoqda.

O'zbekistonda ham dorivor o'simliklarni qayta ishlash masalasi bir qator olimlar tomonidan o'rganilgan. Respublikamizdagi ilmiy-tadqiqot institutlari, jumladan, O'zbekiston Fanlar akademiyasi, Toshkent davlat agrar universiteti va Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti olimlari dorivor o'simliklarning iqtisodiy samaradorligi, farmatsevtika sanoatidagi o'rni, eksport salohiyati va qayta ishlash mexanizmlarini takomillashtirishga oid ilmiy

tadqiqotlar olib bormoqda. Shu bilan birga, dorivor o'simliklarni sanoat miqyosida qayta ishlash jarayoniga raqamli iqtisodiyot vositalarini tatbiq etish masalasi ilmiy jihatdan nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi.

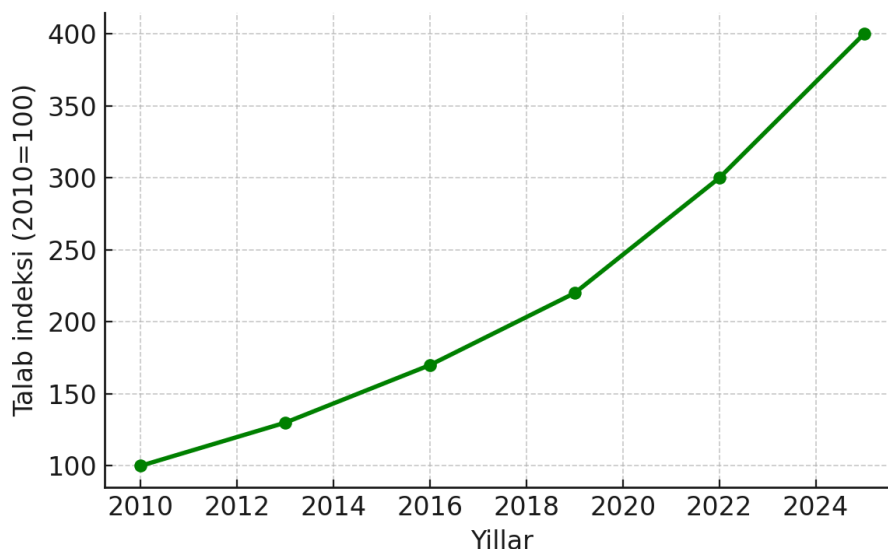
Umuman olganda, dorivor o'simliklarni qayta ishlashning hozirgi holati va muammolari bo'yicha xalqaro miqyosda yetarli darajada ilmiy izlanishlar olib borilgan bo'lsa-da, ularning milliy sharoitlarga moslashtirilishi, raqamli transformatsiya imkoniyatlarini o'rganish va barqaror rivojlanishni ta'minlash bo'yicha kompleks tadqiqotlar olib borish zarurati saqlanib qolmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda dorivor o'simliklarni qayta ishlashning hozirgi holati va muammolarini o'rganishda tizimli yondashuvdan foydalanildi. Analitik, statistik va qiyosiy tahlil usullari orqali sohaning global va milliy tajribasi o'rganildi. Xalqaro tashkilotlarning hisobotlari, ilmiy maqolalar, rasmiy statistik ma'lumotlar va milliy qonunchilik hujjatlari asosiy manba sifatida qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dorivor o'simliklar va ular asosidagi mahsulotlarga bo'lgan global talab tobora ortib bormoqda. Bunga tabiiy sog'liqni saqlash, farmatsevtika, kosmetika va nutrasevtikalarga qiziqishning oshishi sabab bo'lmoqda. Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining 70–80 foizi uchun o'simliklardan tayyorlangan dorilar sog'liqni saqlashning asosiy manbai hisoblanadi, rivojlangan mamlakatlarda esa retsept asosida beriladigan dori vositalarining to'rtidan bir qismi tabiiy o'simlik turlaridan olinadi. Shu sababli dorivor o'simliklarni qayta ishlash mahalliy va global sog'liqni saqlash hamda sanoat tizimining ajralmas qismiga aylangan. Biroq, soha qator muammolarga duch kelmoqda: yovvoyi turlarni ortiqcha yig'ib olish, sifat nazoratining izchil emasligi, texnologik modernizatsiyaning cheklanganligi va ta'minot zanjiridagi shaffoflikning sustligi. Bugungi kunda Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish va barqaror foydalanish bo'yicha keng tadqiqotlar olib borilgan. Ularning muhofazasi bo'yicha turli xil tavsiyalar ishlab chiqilgan, jumladan, turlarni ro'yxatga olish va holatini kuzatish tizimlarini yaratish, shuningdek, in situ va ex situ strategiyalarga asoslangan muvofiqlashtirilgan muhofaza qilish choralari amalga oshirish zarurligi ta'kidlangan. Ta'minoti tobora cheklanib borayotgan dorivor o'simliklar uchun yovvoyi resurslardan barqaror foydalanish samarali muhofaza qilish alternativasi bo'lishi mumkin. Xitoy va Janubiy Afrikada aholi sonining ko'pligi va yuqori talab sababli vaziyat ayniqsa jiddiydir. Ushbu maqolada dorivor o'simlik resurslarini muhofaza qilish va barqaror foydalanish bo'yicha global tendensiyalar, rivojlanishlar va istiqbollar ko'rib chiqiladi.

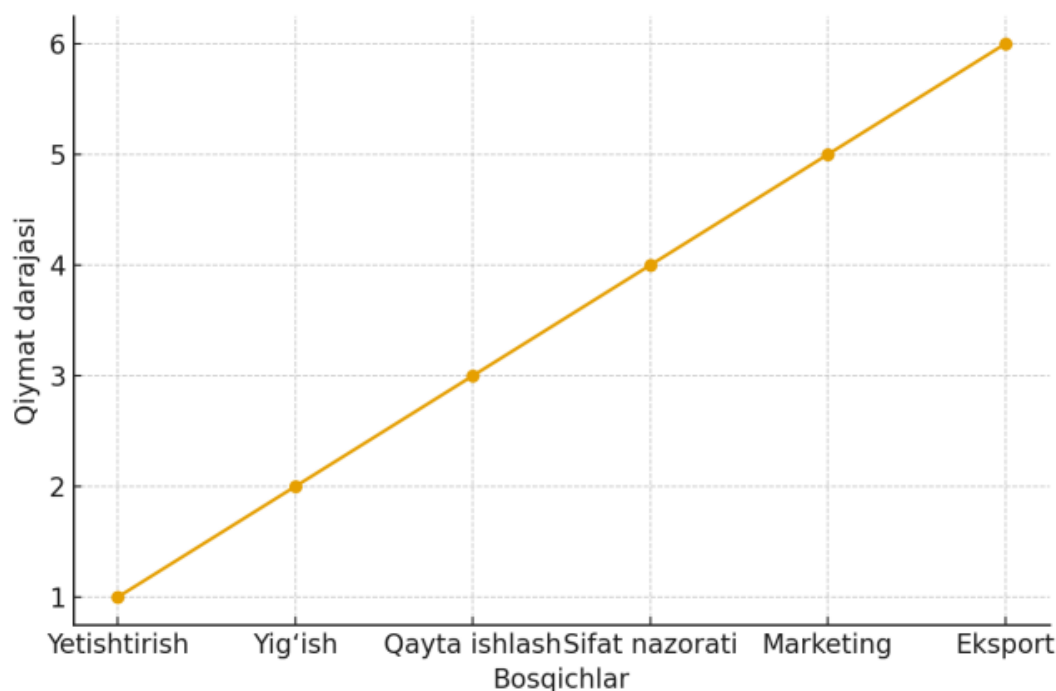

1-rasm. Dorivor o'simliklarga global talablarning o'sishi

Juda ehtiyotkorona hisob-kitoblarga ko'ra, hozirgi kunda o'simlik turlarining yo'qolish darajasi tabiiy yo'qolish tezligidan 100–1000 barobar yuqori bo'lib, Yer har ikki yilda kamida bitta yirik potensial dori manbaidan ayrilmoqda. Xalqaro Tabiatni Muhofaza Qilish Ittifoqi va Jahon Yovvoyi Tabiat Jamg'armasiga ko'ra, dunyo bo'yicha dorivor maqsadlarda ishlatiladigan gullaydigan o'simlik turlari 50 mingdan 80 minggaacha, shulardan 15 ming turi haddan tashqari yig'ib olish va yashash muhitining buzilishi tufayli yo'qolib ketish xavfi ostida, ularning 20 foizi esa inson sonining ko'payishi va iste'mol hajmining ortishi tufayli deyarli tugab bo'lgan. Bu tahdid bir

necha o'n yillardan beri ma'lum bo'lsa-da, butun dunyoda turlar yo'qolishining tezlashishi va yashash muhitining buzilishi dorivor o'simliklarning, ayniqsa Xitoy, Hindiston, Keniya, Nepal, Tanzaniya va Ugandadagi turlarining yo'qolib ketish xavfini kuchaytirmoqda. Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish va barqaror foydalanish bo'yicha keng tadqiqotlar olib borilgan. Ularning muhofazasi bo'yicha turli xil tavsiyalar ishlab chiqilgan, jumladan, turlarni ro'yxatga olish va holatini kuzatish tizimlarini yaratish, Ta'minoti tobora cheklanib borayotgan dorivor o'simliklar uchun yovvoyi resurslardan barqaror foydalanish samarali muhofaza qilish alternativasi bo'lishi mumkin. Xitoy va Janubiy Afrikada aholi sonining ko'pligi va yuqori talab sababli vaziyat ayniqsa jiddiydir. Ushbu maqolada dorivor o'simlik resurslarini muhofaza qilish va barqaror foydalanish bo'yicha global tendensiyalar, rivojlanishlar va istiqbollar ko'rib chiqiladi.

2-rasm. Dorivor o'simliklarning Qiymat zanjiri

Kamyoblik darajasi dorivor o'simliklarning yo'qolib ketish xavfini baholashda ishlatiladi. Har bir turning qanchalik kamyob ekanligini va ular bir-biridan qaysi jihatlari bilan farq qilishini aniqlash zarur. Barcha dorivor o'simliklar yig'ib olish bosimiga bir xil ta'sirchan emas. Haddan tashqari foydalanish, tartibsiz yig'ish, nazoratsiz o'rmon kesish va yashash muhitining buzilishi kamyoblikka ta'sir etadi, ammo ayrim turlar bosimga nisbatan chidamliligini yoki zaifligini to'liq tushuntirib bermaydi. Bu jarayonda yashash joyi, tarqalish maydoni, populyatsiya soni, turlar xilma-xilligi, o'sish sur'ati va ko'payish tizimi kabi omillar muhim ahamiyatga ega. Dorivor o'simliklar uchun yaxshi qishloq xo'jaligi amaliyotlari ishlab chiqilgan bo'lib, ular ishlab chiqarishni tartibga solish, sifatni ta'minlash va o'simlik dorilarini standartlashtirishni osonlashtiradi. GAP yondashuvi yuqori sifatli, xavfsiz va ifloslanmagan o'simlik dorilarini ishlab chiqarishni ta'minlaydi. U ishlab chiqarish hududining ekologik muhiti, genofond, yetishtirish, yig'ib olish, pestitsidlarni aniqlash, kimyoviy komponentlarni tekshirish va boshqa sifat nazorati jihatlari qamrab oladi.

Organik dehqonchilik esa dorivor o'simliklar uchun ekologik va iqtisodiy jihatdan barqaror tizimlarni yaratish imkonini beradi. Uning maqsadi – yuqori sifatli va ko'p hosil beradigan material yetishtirish, shuningdek, resurslarni saqlashdir.

Dorivor o'simliklar asosan yovvoyi populyatsiyalardan tobora katta hajmlarda yig'ib olinmoqda. So'nggi o'n yilliklarda Yevropa, Shimoliy Amerika va Osiyoda yovvoyi resurslarga talab yiliga 8–15 foizga oshdi. Bunday bosimda ayrim turlar qayta ko'payish qobiliyatini butunlay yo'qotadi. Cheklangan resursli va sekin o'suvchi dorivor o'simliklar haddan tashqari yig'ib olinganda, ularning resurslari tugab, hatto yo'qolib ketish xavfiga olib keladi. Shuning uchun barqaror foydalanish masalasi muhim. Masalan, ildiz yoki butun o'simlikni yig'ish barg va gullarni yig'ishga qaraganda ancha zararli hisoblanadi. Ayrim hollarda barglardan foydalanish ildiz yoki butun o'simlik o'rniga samarali alternativ bo'lishi mumkin.

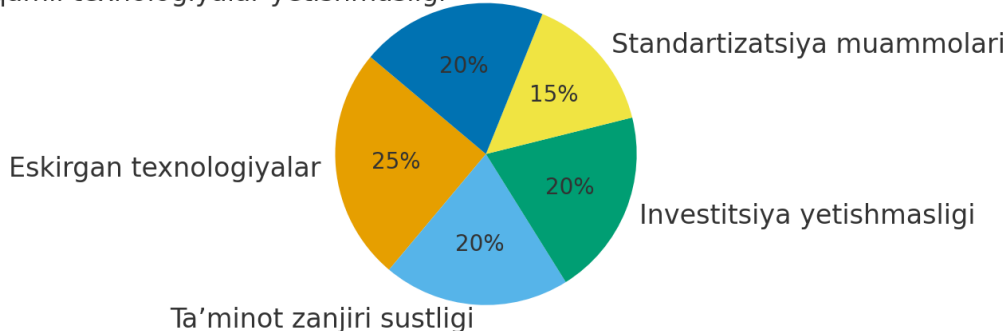
Dorivor o'simliklarning yovvoyi resurslari ko'proq shifobaxsh deb qaralsa-da, ularni yetishtirish keng qo'llanilmoqda va odatiy amaliyot hisoblanadi. Yetishtirish jarayonida turli muammolarni hal qilish, masalan: toksik komponentlar, pestitsid bilan ifloslanish, faol moddalar kamligi yoki noto'g'ri identifikatsiya kabi masalalar

bartaraf etiladi. Shuningdek, yetishtirish sharoitida o'sish muhitini nazorat qilish orqali o'simliklarning faol komponentlari ko'paytiriladi, yovvoyi resurslarning haddan tashqari yig'ilishi kamayadi va narxlar barqarorlashadi.

Shu bilan birga bir qancha muammolar saqlanib qolmoqda. Birinchidan, dorivor o'simliklarni qayta ishlashda raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi notekisdir—rivojlangan mamlakatlar ilg'or bo'lsa, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar yuqori texnologiyalar narxi, raqamli infratuzilmaning sustligi va malakali mutaxassislarning yetishmasligi kabi to'siqlarga duch kelmoqda. Ikkinchidan, davlatlar o'rtasida standartlashtirish va me'yoriy-huquqiy uyg'unlik yetarli emas, bu esa raqamli kuzatuv asosida xalqaro savdoni murakkablashtiradi. Uchinchidan, dorivor o'simliklarning asosiy ta'minotchilari bo'lgan kichik fermerlar ko'pincha raqamli vositalarga kira olmaydi, bu esa ta'minot zanjirida shaffoflik va samaradorlik bo'yicha bo'shliqlarni yuzaga keltiradi. Bundan tashqari, dorivor o'simliklarga oid ma'lumotlar va savdo jarayonlari tobora onlaynga o'tayotgani sababli kiberxavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish kabi yangi muammolar paydo bo'lmoqda.

Raqamli texnologiyalar yetishmasligi

3-rasm. Dorivor o'simliklarni qayta ishlashdagi asosiy muammolar

Dorivor o'simliklarni qayta ishlash sohasini yanada barqaror, samarali va global miqyosda integratsiyalashgan tarmoqqa aylantirish salohiyatiga ega. "Aqlli dehqonchilik" va "raqamli egizaklar" resurslardan foydalanishni optimallashtiradi, sun'iy intellekt asosidagi biotexnologiya esa yangi dorivor o'simliklardan olinadigan dori vositalarini tezroq kashf etishga yordam beradi. Mobil bank xizmatlari va raqamli kreditlar kabi raqamli moliya vositalarini integratsiya qilish kichik fermerlarni zamonaviy texnologiyalarni qo'llashga rag'batlantirishi mumkin. Siyosiy darajada esa hukumatlar va xalqaro tashkilotlar raqamli inklyuziyani rivojlantirish, uyg'unlashtirilgan standartlarni joriy etish hamda an'anaviy dorivor bilimlarni zamonaviy raqamli platformalar bilan bog'laydigan innovatsion ekotizimlarni qo'llab-quvvatlashi zarur.

Dorivor o'simliklarni qayta ishlash sohasi global va milliy miqyosda muhim ahamiyat kasb etib, farmatsevtika, nutrasevtika va kosmetika sanoatlarida keng qo'llaniladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu sohada bir vaqtning o'zida katta imkoniyatlar ham, jiddiy muammolar ham mavjud. Global miqyosda dorivor o'simliklarga talab yil sayin ortib bormoqda, natijada resurslardan ortiqcha foydalanish, yovvoyi populyatsiyalarning qisqarishi va ayrim turlar yo'qolib ketish xavfini oshirmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda dorivor maqsadlarda ishlatiladigan 50–80 ming turdagi gullaydigan o'simliklarning qariyb 15 ming turi xavf ostida bo'lib, ulardan 20 foizi deyarli butunlay tugash yoqasiga kelgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki dorivor o'simliklarni qayta ishlashda eskirgan texnologiyalar, ta'minot zanjirining parokandaligi, sifat standartlarining bir xilligi yo'qligi va raqamli infratuzilmaning sustligi asosiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Xususan, rivojlangan mamlakatlarda GMP va ISO kabi xalqaro standartlar keng joriy etilgan bo'lsa, ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda bu amaliyot yetarli darajada qo'llanilmayapti. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning kirib kelishi dorivor o'simliklarni qayta ishlash tarmog'i uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda. IoT sensorlari, aqlli dehqonchilik tizimlari, raqamli egizaklar, sun'iy intellekt va big data asosida monitoring, yetishtirish va qayta ishlash jarayonlarini samarali boshqarish mumkinligi aniqlanmoqda. Rivojlangan davlatlarda ushbu texnologiyalar muvaffaqiyatli joriy etilmoqda, biroq rivojlanayotgan mamlakatlarda yuqori xarajatlar, raqamli malaka yetishmasligi va infratuzilmaning zaifligi jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda.

Shuningdek kichik fermerlarning raqamli vositalardan foydalanish imkoniyati cheklanganligi sababli ta'minot zanjirida shaffoflik yetarli darajada ta'minlanmayapti. Bu esa xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, onlayn savdo hajmining ortishi bilan birga kiberxavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish muammolari ham dolzarb bo'lib bormoqda. Dorivor o'simliklarni qayta ishlash sohasida samarali siyosiy, tashkiliy va texnologik chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Raqamli texnologiyalarni keng tatbiq etish, standartlashtirish tizimini kuchaytirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish hamda kichik fermerlar uchun moliyaviy va raqamli qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yaratish orqali sohaning barqarorligi va global bozordagi raqobatbardoshligi ta'minlanishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dorivor o'simliklarni qayta ishlash sohasi iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatdan katta salohiyatga ega bo'lishiga qaramay, tizimli islohotlar va raqamli transformatsiyaga muhtoj. Eng asosiy muammolar — eskirgan texnologiyalar, resurslardan samarasiz foydalanish, sifat standartlarining bir xilligi yo'qligi hamda raqamli infratuzilmaning sustligi bilan bog'liq. Shu sababli, ishlab chiqarish va eksport jarayonlarini zamonaviylashtirish, xalqaro GMP, ISO hamda ekologik standartlarni to'liq joriy etish zarur.

Tavsiya etilishicha, davlat va xususiy sektor hamkorligida "Raqamli dorivor klasterlar" tizimini shakllantirish, IoT, AI va Big Data asosida monitoring mexanizmlarini yaratish maqsadga muvofiq. Kichik fermer xo'jaliklari uchun moliyaviy grantlar, raqamli treninglar va subsidiya dasturlarini joriy etish orqali ularning ta'minot zanjiridagi ishtirokini kengaytirish mumkin.

Bundan tashqari, ilmiy-tadqiqot institutlari, farmatsevtika korxonalari va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, dorivor o'simliklar genomini himoya qilish va ekologik sertifikatlashtirish tizimini yo'lga qo'yish sohaning barqarorligi va global bozorlardagi raqobatbardoshligini sezilarli oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. World Health Organization (WHO). *Traditional Medicine Strategy 2014–2023*. Geneva: WHO, 2013.
2. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). *Medicinal plants for forest conservation and healthcare*. Rome: FAO, 2019.
3. Hamilton, A.C. *Medicinal plants in conservation and development: Case studies and lessons learned*. WWF & IUCN, 2018.
4. Lange, D. *International trade in medicinal and aromatic plants and the sustainable use of wild resources*. European Pharmacognosy, 2017.
5. Chen, S.L., Yu, H., Luo, H.M., Wu, Q. et al. *Conservation and sustainable use of medicinal plants: Problems, progress, and prospects*. Chinese Medicine Journal, 2016.
6. Sharma, R., & Sharma, V. *Digital technologies in herbal medicine value chains: Opportunities and challenges*. Journal of Ethnopharmacology, 2020.
7. Kumar, S., & Singh, A. *Smart farming and digital twin technology for medicinal plants*. Agricultural Informatics Journal, 2021.
8. WHO Global Report. *WHO guidelines on good agricultural and collection practices (GACP) for medicinal plants*. Geneva: WHO, 2018.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori, 2021-yil 25-avgust. *Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashni rivojlantirish konsepsiyasi*.
10. György, E., & Jäger, A.K. *International trade and standardization of medicinal plants*. Phytotherapy Research, 2019.
11. Bodeker, G., & Ong, C.K. *WHO Global Atlas of Traditional, Complementary and Alternative Medicine*. WHO, 2017.
12. Hamilton, A.C. *Extinction threats to medicinal plants: Global trends*. Biodiversity and Conservation, 2019.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
